

HERALDISK TIDSSKRIFT

BIND 1 • NR 10 • 1964

Prinsessens Altertavle
Af O. H. M. Baron Haxthausen

SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA

Heraldisk Selskab • Heraldinen Seura • Skjaldfræðafélagið

Heraldisk Selskap • Heraldiska Sällskapet

Prinsessens Altertavle

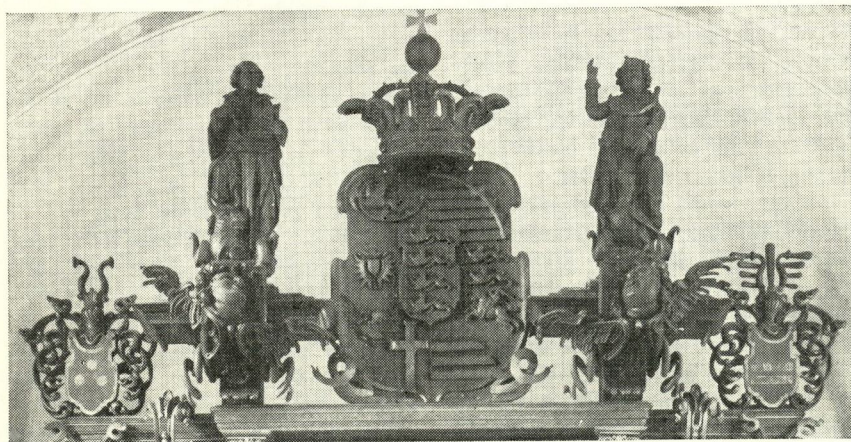
Af O. H. M. Baron Haxthausen

IVÆRKET »Danmarks Kirker« behandles heraldikken i kirkerne omtrent lige så skødesløst og lemfældigt, som håndværkere og museumsfolk har behandlet de samme heraldica under skiftende tiders restaureringsarbejder. Som et snarere typisk end grelt eksempel på denne påstands rigtighed kan nævnes altertavlen i Sønner Kirkeby kirke på Falster.

Altertavlen er skåret af mesteren Henrik Werner omkring år 1638. Det vides ikke, om hele tavlen oprindeligt har været malet i farver, men i årene 1692-93 blev den stafferet (formentlig med guld). I 1721 blev den ege-træsmalet, og i 1754 blev den stafferet med mørkebrun oliefarve og guld på »det ophøjede arbejde«. I 1755 var de to mindre våbener uden våbenmærker. Endelig blev tavlen restaureret og forgyldt igen i 1865.

Ifølge *Danmarks Kirker* udgøres topstykket (fig. 1) »af det kronede mecklenborgske våben, henvisende til den udvalgte prins Christians gemalinde, prinsesse Magdalena Sibylla, og yderst findes våbenskjolde . . . i skjoldene misforståede, malede våben, det ene for Bielke, det andet med tre kugler«.

Det er rigtigt, at det kronede våben henviser til prinsesse Magdalena Sibylla (1617-68), men det er helt forkert at kalde våbenet for det mecklenborgske — Magdalena Sibylla var datter af kurfyrsten af *Sachsen*. Det ville imidlertid også være forkert at kalde våbenet for det sachsiske, kun ét af skjoldets felter repræsenterer Sachsen, resten er dele af det danske kongevåben. Våbenet svarer ret nøje til et signet prinsessen førte (figur 2) og er altså hendes personlige våben som den udvalgte prins' gemalinde. Hjerteskjoldet kan kun

1. Det øverste parti af altertavlen i Sønner Kirkeby kirke. Ifølge »Danmarks Kirker« er det »det mecklenborgske våben« i midten! Sammenlign de to fløjvåbeners hjelmtegn med de tilsvarende (men i omvendt rækkefølge) på figur 3. Fot. Nationalmuseet.

2. Segl efter et signet ført af Magdalena Sibylla i hendes egenskab af dansk prinsesse. Hun blev gift med prins Christian i 1634. Efter Grandjean: Danske kongelige Segl . . ., 1951.

være Danmark. En teknisk undersøgelse vil muligvis kunne afsløre om den fjerde løves tilstedeværelse skyldes rundhåndethed (eller uvidenhed) fra mester Werners side, eller er en fejl, der har indsneget sig under en senere restaurering. Hjerterne mangler, men de kan have været maalede på skjoldets overflade.

Omkring Danmark ses »med solen« Sachsen, Slesvig, Ditmarsken, Oldenburg (hvor der er en bjælke for meget), Delmenhorst, Stormarn, Holsten og Norge. Det er værd at bemærke, at kronen er lukket med bøjler.

Det var vist det almindeligste, at billedsniderne også havde ansvaret for den eventuelle staffering eller bemaling af deres arbejder, men der kendes dog også eksempler på, at der først blev råd til en bemaling eller staffering flere år efter at en altertavle var afleveret fra billedsniderens hånd. Det er muligt, at prinsessens våben oprindeligt ikke var tænkt udført i farver, men det er næppe sandsynligt. Det er udelukket, at de to mindre skjolde, som er

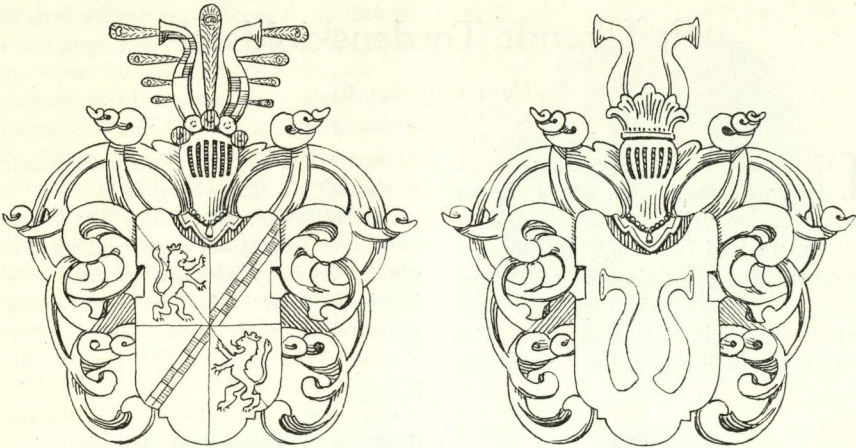
helt uden skæringer på overfladen, skulle stå umalede.

De to mindre våbener fremtræder i brun træfarve, det ene forsynet med tre guld kugler (1,2), det andet med to »svævende« guld bjælker. Når *Danmarks Kirker* antyder, at dette våben står for slægten *Bielke*, skyldes det sikkert, at denne slægt i forvejen er repræsenteret i kirken med to ligstene. Disse stene er imidlertid meget ældre end altertavlen, og der er ingen forbindelse mellem dem og tavlen.

Som nævnt ved vi, at de to våbenskjolde var uden mærker i 1755. Lad os derfor se helt bort fra guldstafferingen og skjoldene og i stedet betragte hjelmtegnene. Det første våben har almindelige vesselhorn; det andet har også vesselhorn, men de er besatte med påfjer, og hele hjelmtegnet står i en krans af fem roser. Dette hjelmtegn må givetvis være slægten *Rosenkrantz's*.

Nu skulle man tro, at vi blot skulle finde en dame, som var født *Rosenkrantz*, og som i 1638 var gift med en hr. N. N., der havde vesselhorn som hjelmtegn. Vi prøver. Slægten *Rosenkrantz* havde 7-8 døtre gifte med adelsmænd. To af disse adelsmænd havde vesselhorn som hjelmtegn, og den ene — iøvrigt den sidste mand af den stolte slægt *Rud* — hørte til på egnen, men han havde intet med *Sønder Kirkeby kirke* at gøre, og han var ikke lensmand på *Nykøbing Slot*. Ved altertavler fra denne periode ser vi nemlig som regel, at i kirker, der hørte under et kongeligt len, er det lensmandens og hans hustrus våbener, der figurerer på altertavlen, noget lavere eller mindre end det/de kongelige våben/våbener.

Men hvem var da lensmand i 1638? — Det var *Palle Rosenkrantz* til *Krænkerup m. m.*, og hans (tredie) hustru var *Lisbet Jørgensdatter Lunge* af

3. Skitseforslag til rekonstruktion af altertavlens to mindre våbener. Rosenkrantz-våbenet er vendt i courtoisie mod Dyre-våbenet. — Det falder vor tids øjne lidt svært at goutere heraldik i bruskbarok stil, men det bør erindres, at det særlige ved et heraldisk våben i modsætning til et varemærke jo netop er, at våbenet ikke er karakteriseret ved sin præcise udformning, men kun ved sit konkrete indhold.

slægten Dyre. Dyrernes hjelmtegn er vesselhorn.

Ser vi nu igen på altertavlen vil vi bemærke, at våbenskjoldene står på en gesims, sikkert lette at flytte. De er måske blevet forbyttede under en restaurering. Rosenkrantz-våbenet burde naturligvis stå på mandens plads, den dextre, og Dyre-våbenet til sinister.

Ejendommeligt nok er en lensmands og hans hustrus våbener også anbragt omvendt på en anden af Henrik Werners altertavler, og her kan skjoldene ikke være blevet forbyttede, idet de er malede direkte på tavlens sidestykker. Det er altertavlen i Elmelunde kirke på Møn. De personer, det drejer sig om, er Corfitz Ulfeldt og Leonora Christine. Man har vel anset kongedatteren for »finere« end ægtemanden. Hendes våben er dog vendt i courtoisie mod hans. På Abel Schrøders altertavle i Holmens Kirke i København

er de kongelige kronede monogrammer også anbragt omvendt. Måske var man i hin tid — som nu — ikke så nøjeregnende med slige formelle detailler.

På prædikestolen i Halsted kirke på Lolland findes endnu et våben for prinsesse Magdalena Sibylla, men her er det hendes fædrene, det sammensatte kurfyrstlige sachsiske våben. Prædikestolen er udført af Jørgen Ringnis i 1636.

Sønder Kirkeby menighedsråd har nylig ansøgt om tilladelse til atter at få kirkens altertavle restaureret. Det er nu at håbe, at den meningsløse guldstafage må blive fjernet fra våbenerne, at de må blive grundigt undersøgt for gammel bemaling, at det må vise sig, at de to mindre våbener er blevet forbyttede og at alle tre våbener må blive malet nænsomt op i korrekte tinkturer.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommersiell bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.